

בניין נפעל

עתיד, ציווי, שם הפועל ושם הפעולה על דרך השלמים : אָנַתְקָ, יָנַתְקָ / הָנַתְקָ! / לְהַנְתִּיקָ / הַנְתִּיקוּת

עבר והווה על דרך חפ"ן : עבר : נָתַק (פתח בעה"פ) הווה : נָתַק (קמץ בעה"פ)

פעלים בנפעל : נָבַט, נָנַף, נָגַשׁ, נָכַר, נָתַן, נָגַר, נָתַד, נָצַל, נָשָׂא [נ-ש-א], נָבָא [נ-ב-א]

השורש נ-ק-ט בבניין נפעל נוטה על דרך השלמים : נָקַט (עברית חדשה)

שורש מיוחד : נ-ג-שׁ הוא שורש לא עקבי. בעבר ובהווה הוא נוטה בבניין נפעל – נָגַשׁ, נָגַשׁ, נָגַשׁ, אך בעתיד, בציווי ובשם הפועל נוטה בבניין קל : יָגַשׁ, גָּשׁ! שם הפועל : לְגַשְׁתָּ

בניין הפעיל

נטיית הפעלים בבניין הפעיל לאורך כל הנטייה היא על דרך חפ"ן.

עבר : הפיל הווה : מפיל עתיד : אפיל ציווי : הפל! הפילי! הפילו! הפלנה! שם פועל : להפיל

הָשִׁיב⁽¹⁾ – מְשִׁיב
הָדִיחַ⁽²⁾ – מְדִיחַ
הָתִיר⁽³⁾ – מְתִיר
הָדִיר⁽⁴⁾ – מְדִיר
הָשִׁיק⁽⁵⁾ – מְשִׁיק
הָפִיק⁽⁶⁾ – מְפִיק

הָשִׁיג – מְשִׁיג
הָקִיף – מְקִיף
הָשִׁיר – מְשִׁיר
הָגִיד – מְגִיד
הָשִׁיל – מְשִׁיל
הָפִישׁ – מְפִישׁ
הָקִישׁ – מְקִישׁ

הָבִיט – מְבִיט
הָגִיעַ – מְגִיעַ
הָצִיל – מְצִיל
הָגִישׁ – מְגִישׁ
הָסִיעַ – מְסִיעַ
הָפִיר – מְפִיר
הָסִיק – מְסִיק

שימו לב! מ"ם מוספית בהווה בכל הגופים מנוקדת בפתח (תנועת א) : מְפִיל, מְפִילָה, מְפִילִים, מְפִילוֹת ; מְפִיר, מְפִירָה, מְפִירִים, מְפִירוֹת וכו'.

- ⁽¹⁾ גרם לרוח לנשוב : מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם – בניגוד למְשִׁיב דבר מה לבעליו או מְשִׁיב על שאלה (מגזרת נע"ו/י)
- ⁽²⁾ שתי משמעויות עיקריות : א) פיטר, סילק ב) הסית משהו לדבר עבירה – בניגוד לְמִדִּיחַ את הכלים (מגזרת נע"ו/י)
- ⁽³⁾ שתי משמעויות עיקריות : א) פתח את הקשר ; הסיר את הכבלים ב) הרשה ; נתן רשות למישהו לעשות משהו
- ⁽⁴⁾ מנע, אסר, הרחיק משהו ממישהו. בשימוש בעיקר בניב : הדיר שינה מעיניו, שמשמעותו למנוע שינה ממישהו (בעיקר בעקבות דאגה או בשל מחשבות טורדניות) ; וגם בניב : הדיר את רגליו (ממקום כלשהו), שמשמעותו לבחור שלא לפקוד מקום מסוים, להימנע מביקור במקום כלשהו.
- ⁽⁵⁾ שתי משמעויות עיקריות : א) להיות בעל נקודות חיבור וחפיפה עם מישהו או משהו (גם בגיאומטריה כשמדברים על קו משיק) ב) לחנוך את תחילת השימוש או השיווק של מוצר מסוים ; לחנוך כלי שיט חדש
- ⁽⁶⁾ מתחום הניקוד העברי : לשים נקודה באות ה"א – ה"ה (ה"א כזאת נקראת ה"א מופקת, והנקודה בה"א נקראת מְפִיק) שם פעולה : משקל הַקְטָלָה : הַפְלָה, הַגְדָּה משקל אַקְטָלָה : אַגְדָּה משקל הַקְטָל : הַשָּׂג (בכתיב מלא : הישג)

מספר שורשים בבניין הפעיל – בעיקר מן העברית החדשה – נגזרים על דרך השלמים :

הַנְבִּיט (הַנְבִּטָה, מְנַבֵּטָה), הַנְגִישׁ (הַנְגִישָׁה), הַנְשִׁיר (הַנְשִׁירָה), הַנְגִיד (הַנְגִידָה), הַנְשִׂים (הַנְשִׂמָה), הַנְפִיק (הַנְפִיקָה), הַנְצַח (הַנְצַחָה), הַנְצִיל (הַנְצִילָה), הַנְגִיב (פנה לצד דרום [לשון חז"ל]), הַנְמִיךְ (לשון חז"ל). חֲלַק מן הַפְעִילִים הַאֵלֶּה נוֹטֵים עַל דְּרַק הַזְּכָּה. לְזִכְרוֹת שְׁנוֹת מַאֲשֵׁרוֹת בִּידוּף בַּמַּעֲצוֹת.

גזירות שונות ↔ משמעויות שונות

חפ"ן בהבלעת הנו"ן	חפ"ן על דרך השלמים (עברית חדשה)
הָבִיט (הסתכל)	הַנְבִּיט (גרם לזרע לנבוט)
הָגִישׁ (נתן, מסר)	הַנְגִישׁ (יצר נגישות)
הָשִׁיר (הייתה ממנו נשירה)	הַנְשִׁיר (סילק ממסגרת חינוכית או צבאית)
הָגִיד (אמר)	הַנְגִיד (הראה את הניגוד בין דברים)
הָסִיק (אש, מסקנה)	הַנְסִיק (העלה בחצי טון, סימן # במוזיקה)
הָפִיק (ביטא או שם מפיק באות ה"א)	הַנְפִיק (מטבע, סחורות)
הָצִיל (חילץ מישהו מצרה)	הַנְצִיל (עשה פעולה כלשהי כדי להחזיר לשימוש מכשיר מקולקל ; הוציא איברים מאדם שנפטר כדי להשתילם בחולה הזקוק להם)

כתב, ערך והגיה : אריאל חסון, הגימנסיה הריאלית – ראשון לציון

בניין הפעל

נטיית הפעלים בבניין הפעל לאורך כל הנטייה היא על דרך חפ"ן.

עבר: הפל הווה: מפל עתיד: יפל

כמה פעלים בעברית החדשה נוטים על דרך השלמים (צורות הסביל של בניין הפעיל):
הנבט, הנגש, הנשר, הנגד, הנשם, הנפק, הנצח, הנמד, הנצל.

נו"ן לפני גרוניות

נו"ן לפני גרוניות – על דרך השלמים: נעל – ינעל; נחר – ינחר; נאם – ינאם; ננעל – ינעל; הנהיג – ינהיג.
שני יוצאי דופן: נחם; נחת

הזדהות צורות באזרת חפ"ן

1. פועל-צורת נסתרים/ות עם נפעל-צורת נסתרים/ות

נפעל, עבר, נסתרים/ות	פועל, עבר, נסתרים/ות
פניהם נבטו מהחלון. (הוא נבט)	האורחים נשקו זה את זה. (הוא נשק)
מי הגשמים נתכו על המדרכה. (הוא נתך)	העובדים בנגרייה נסרו את הקרשים. (הוא נסר)
על פניהם נפרו סימני האושר. (הוא נפר)	התרנגולים נקרו את הזרעונים. (הוא נקר)
החוטאים נתקו מבלי משים. (הוא נתק)	הטכנאים נתקו את הכבלים. (הוא נתק)
נתקתי מהמצנח. (הוא נתק)	נתקתי את זרם החשמל. (הוא נתק)

2. קל-עתידי-מדברים עם נפעל-צורת נסתרים

נפעל, עבר, נסתרים	קל, עתיד, מדברים
עץ הדקל נטע בגינה.	בט"ו בשבט הקרוב נטע עצים ביערות.
משה כבר נגש אל המנהלת ונענה בשלילה.	מחר נגש אל המנהלת ונבקש העלאה בשכר.